

In 1640 werden voor de maand Mei, weer vier duizend Rijksd. geëischt, waartoe het geregt Ulzen 690 Rijksd. moest bijdragen. Daar dit geregt intuschen, zoo als in het grafelijke rescript gezegd wordt, geruineerd was, zoo zouden, op order van den generaal wachtmeester VON VEHLEN, van deze 690 Rijksd. 200 Rijksd. kunnen afgetrokken worden. De stad Nieuwenhuis betaalde hiertoe 144 Rijksd.; of het graaffchap, indeze beide jaren, elke maand, zoo veel betaald heeft, kan ik, bij gebrek aan narigten, niet bepalen. Maar het komt mij, daar de som van de maand April 1639 met die der maand Mei 1640 gelijk staat, niet onwaarschijnlijk voor.

In dit jaar had de stad Nieuwenhuis, wegens de achterstallige penningen, militaire executie van de keizerlijken. Van de contributie aan de Zweden, in de volgende jaren, tot aan den vrede in 1648, betaald, heb ik volgende specifieke lijst gevonden:

Het graaffchap Bentheim heeft aan de Zweden betaald:

In het jaar 1640		1641.	
	Rijksd.		Rijksd.
In Junij . . .	400	In Januarij . . .	400
Julij . . .	400	Februarij . . .	800
Augustus . . .	400	Maart . . .	800
September . . .	400	April . . .	600
October . . .	400	Mei . . .	400
December . . .	400	Junij . . .	500

In

	Rijksd.		Rijksd.
In Julij . . .	500	In November . . .	300
Augustus . . .	500	December . . .	300
September . . .	400	1646.	
October . . .	400	In Januarij . . .	900
November . . .	400	Februarij . . .	400
December . . .	400	Maart . . .	600
1643.		April . . .	600
In Januarij . . .	600	Mei . . .	400
Februarij . . .	600	Junij . . .	400
Maart . . .	600	Julij . . .	400
April . . .	600	Augustus . . .	500
Mei . . .	600	September . . .	500
Junij . . .	600	October . . .	400
1644.		November en De-	
In October . . .	500	cember zijn van	
November . . .	500	Minden uitgeschre-	
December . . .	500	ven.	
1645.		1647.	
In Januarij . . .	300	In Januarij . . .	900
Februarij . . .	300	Februarij . . .	900
Maart . . .	300	Maart . . .	900
April . . .	300	April . . .	900
Mei . . .	300	Mei . . .	800
Junij . . .	300	Junij . . .	2000
Julij . . .	300	Julij . . .	2800
Augustus . . .	300	Augustus . . .	300
September . . .	300	September . . .	1200
October . . .	300	October . . .	400

M 3

In

	Rijksd.		Rijksd.
In November	1200	In Februarij	1200
December	1200	Maart	2400
1648.		April	1200
In Januarij	1200	Mei	1500

Uit deze opgave der maandelijksche schattingen, zal de lezer zich een denkbeeld van den treurigen toestand des Graaffchaps Bentheim, in die jaren, kunnen vormen. Het is niet te verwonderen, dat de inwoners zich dikwijls in de volstreckte onmogelijkheid bevonden, de gevraagde sommen op te brengen. Op het stadhuis te Nieuwenhuis vindt men een geheel pakket papieren, die alleen uit aanmaningen tot betaling der achterstallige maandelijksche contributie bestaan. De regters, burgemeesters, en zelfs de predikanten, werden dikwijls, wegens de achterstallige bijdragen, gearresteerd en weggevoerd. Zoo was b. v. de regter van Veldhuizen, in het jaar 1634, met andere ingezetenen van het graaffchap, gearresteerd, en er kwam een grafelijk bevel, dat ieder burger zijne restanten, wanneer hij die niet *collecteren* konde, zoude opnemen, opdat de gevangenen toch eindelijk mogten ontslagen worden. De predikanten JACOBUS VOCKING (*) te Ohne, LUCAS SPORK te Veld-

(*) „ Deze JACOBUS VOCKING, werd in de plaats van zijnen overledenen vader, in het jaar 1624, van het sticht „ *Leden*, in het graaffschap Teklenburg, herwaarts beroepen. Men zie G. A. RUMP, *Hist. Beschreibung der Graaffsch. Tek-*
len-

Veldhuizen en GERHARDUS PERIZONIUS te Ulzen, werden, door de soldaten, wegens de achterstallige contributie, naar Rheine gevoerd, en zoo lang gevangen gehouden, tot dat zij voor hunne gemeenten betaald, of voor de schuldige contributie borgtogt gesteld, hadden. De predikant VOCKING te Ohne nam voor zijne eigene rekening 200 Rijksd. op, welke eerst lang na zijnen dood, op herhaalde aanmaningen van de Clasfis en den Overkerkeraad, aan zijnen erfgenaam, weer betaald zijn geworden.

Geen wonder derhalve, dat de regters en burgemeesters in de verzoeking geraakten, het land te verlaten, en zich door de vlugt aan de dagelijks toeneemende verdrukking te onttrekken, waarvan zij, door een nadrukkelijk bevel van graaf ARNOLD JOOST, van den 4 Augustus 1634, afgemaand werden. Geen wonder ook, dat de predikanten de eerste gelegenheid, ter verplaatsing, gretig omhelsden, en dat de eene gemeente na de andere vakant werd. Twee predikanten: D^o. NEANDER van Bentheim en HOEDT van Ulzen, vertrokken, zonder hunne dimissie gevraagd te hebben, de eerste naar Lochem, de laatste naar Zelhem. (*)

M 4

Be-

lenburg, bladz. 70. Hij overleed aan de pest, in het jaar 1640. *Clasf. Protokol.*

(*) De graaf gaf, door een Rescript van den Overkerkeraad van den 27 September 1637, zijn ongenoegen daarover te kennen, waarin onder anderen gezegd wordt, dat twee predikanten zijne Hooggrafelijke genade, *den stok als 't wa-*

re,

Behalve de zware schattingen, welke van de ingezetenen geëischt werden, moesten zij de troepen, die dikwijls geheel uit paardevolk bestonden, op hunne kosten onderhouden. Zoo werd b. v. in het jaar 1634 het graaffchap Bentheim, met vier eskadrons Luneburgsche ruitery bezet; waaraan het geregt Schutterop wekelijks 74 mudden haver en 1122 pond hooi, het geregt Ulzen even zoo veel, en andere geregten naar evenredigheid leveren moesten.

Dikwijls waren de ingezetenen op het platte land, aan de mishandelingen van stroopende benden, blootgesteld. Om roof en plundering te beletten, kregen de regters en burgemeesters, den 27 Aug. 1633, een grafelijk bevel, dat in het dorp of in de boerschap, waar geplunderd werd, de klok zoude aangeetrokken of de trommel geroerd worden, en dat op dit signaal de naburige ingezetenen gewapend te hulp snellen, de plundersaars vervolgen en gevankelijk na Bentheim voeren zouden. Daar dit middel ter beveiliging van den eigendom intusschen, dikwijls gevaarlijk was, zoo verzocht de graaf om fauvegardebrieven, welke ook van alle krijgvoerende magten gegeven werden. In het stads archief te Nieuwenhuis vindt men nog eenen beschermbrief van den keurvorst van Beijeren, CARL LODEWIJK, d. d. Wefel den

re, voor de deur gezet hadden, en dat het getrouwe zielzorgers niet betaamde, zich door een troebel wolkjen te laten verschrikken, veel minder, om *liederlijk* gewin, hunne gemeenten te verlaten.

den 31 Mei 1638, van den keizerlijken Veld-Maarschalk, WILHELM, *Baron van Lamboy*, uit het hoofdkwartier te Emsburen, van den 17 Sept. 1647, en van den Zweedschen generaal der kavallerie en gouverneur van Bremen en Verden, HANS CHRISTOPH *van Königsmark*, uit het hoofdkwartier bij Rheine, van den 11 Sept. 1647.

De armoede der ingezetenen was, door al dien druk, tot het hoogste toppunt geklommen, waartoe de onvruchtbare jaren van 1630 en 1631 ook het hunne toebragten. (*)

Om slechts een enkele staal daarvan te geven, merke ik aan, dat de gemeente van *Ohne*, niet in staat was, de afgebrande predikants woning weer op te bouwen, wordende D^o. LOHMAN, in plaats van D^o. VOCKING, van Gildehuis herwaarts beroepen, genoodzaakt, in het jaar 1650, uit zijne eigene middelen, een nieuw huis te bouwen. (†)

In het jaar 1657 verzocht hij, de bemiddeling van

M 5 de

(*) Volgens PICARDT, werd het schepel rogge toen in Drenthe verkocht voor f 4 - 10, Chronijk van het Landschap Drenthe, bladz. 251.

(†) Een opschrift boven de deur der predikants woning te Ohne luidt dus:

„ Dum nequeunt reparare mihi aedes parochiales, infelix
„ propriam cogor habere domum. Dat is: daar de gemeen-
te buiten staat is, mijne predikants woning te herstellen;
zoo word ik ongelukkige genoodzaakt, mijn eigen huis te
hebben.

de Clasfis, ter restitutie van zijn verschot, daar hij dit zoo min, als de, door zijnen voorganger VOCKING, ter reparatie van het oude huis, aangewende penningen, van de gemeente krijgen konde.

De Godsdienst was in het diepst verval geraakt: de kerken waren in eenen desolaten staat — de predikantshuizen bijna onbewoonbaar — de traktementen bleven achter — de vergaderingen der predikanten konden van 1632 tot 1640 niet geregeld gehouden worden, daar niemand, zonder gevaar, zich van huis begeven durfde. (*) De zedeloosheid nam van

(*) In het Clasfis Protokol vind ik aangeteekend, dat de vergadering van de Clasfis te Ohne, den 27 September 1627, door eene menigte Spanjaarden, welke onverwacht in het dorp kwamen, en de ingezetenen noodzaakten, met hunne goederen, in de kerk te vlugten, gestoord werd.

Er is nog eene dankpreek van GERHARD PERIZONIUS, pred. te Ulzen, voorhanden, onder den titel: *Dankpredigt über die Erlösung von der sieben und zwanzig jährigen Gefangnis, womit unser liebes Vaterland, die Graffschaft Bentheim in 's gemein und das Gericht Ulzen, insonderheid, elendig ist gepresset worden, gehalten in der Christelichen Gemeine zu Ulzen, am 2ten März 1651 gedruckt zu Amsterdam bey N. von Ravestein 1651.*

In deze preek, naar aanleiding van Judic. V: 1, 2. zegt de Leeraar:

„Behalve de inkwartiering, Ieden wij vreesfelijk door de „brandfchattingen. Wanneer wij, den opgelegden last, aan „geld of aan voeragie, niet ter bestemder tijd op de be- „paalde plaats bezorgden, maar daarmede terug bleven „het welk somtijds wegens de heerschende wanorde, maar „meest

tijd tot tijd toe, de openbare Godsdienst werd niet alleen van velen verwaarloosd, maar dikwijls, door openbare drinkgelagen, in de nabijheid der kerk, ge-
stoord;

„meest wegens het onvermogen der ingezetenen gebeurde, „(daar ons land, door dezen langdurigen oorlog, zoo kaal „werd als Egypten, ten tijde, toen de sprinkhanen het „bedekt en alles, wat groen was, op het veld en op de „boomen verteerd hadden) dan werden terstond foldaten, „uit de respectieve guarnizoenen gezonden, die ons ellendig behandelde. Dikwijls hadden wij de executie van „onderscheidene guarnizoenen en wel van beide krijgvoerende partijen, twee maal op eenen dag; ook wel zeven „maal binnen acht dagen. Dan ging het ons, gelijk Job, „toen eerst de Arabieren kwamen en zijne runderen en „ezelinnen roofden en spoedig daarna de Chaldeen, zijne „kemelen wegdreven. De eene partij roofde onze paarden, schapen en runderen. De andere nam, man, „vrouw en kinderen, kleederen en huisraad en wat men „verder vinden en wegvoeren konde, mede. De gevangene werden naar de guarnizoenplaatsen gevoerd en velen „in de blokhuisen gezet, waar hun het lagchen wel ver- „gaan wilde.

„Ik herinner mij nog zeer goed, hoe eenige mijner toehoorders, als ik op dringend aanhouden, verscheen, om hen tegen betaling van eene som gelds, uit de harde gevangenschap van twintig weken, te verlossen, van blijdschap verstomden en over het lijden, hetwelk zij uitge- „staan hadden, als kinderen weenden.

„Wij waren in gestadige vreeze, gevangen genomen, geslagen en beroofd te worden. Wij waren onveilig, zoo „binnen als buiten onze woningen. Wij konden niet van „de

stoord; zoodat de predikanten bij herhaling de bitterste klagten aan den overkerkeraad en door dezen aan den landheer brengen, en er op aandringen moesten, om door eene gestrengte politie het zedebederf te keer te gaan. (*)

In het jaar 1648 ging eindelijk de dageraad des vrede-

„ de eene stad tot de andere, van het eene dorp of van
 „ de eene boerschap tot de andere komen, zonder vrees,
 „ van onder de snaphanen te vallen, uitgetrokken en mis-
 „ handeld te worden. Vele mannen bragten met vrouw en
 „ kinderen, dagen en nachten, achter heggen, in sloten of
 „ in woeste huizen door. Andere trokken, met vrouw en
 „ kinderen, bij nacht over de grenzen, om eene schuil-
 „ plaats, in naburige landen te zoeken. Men was een
 „ tijd lang zoo onveilig, dat brave en eerlijke menschen,
 „ in hunne eigene huizen niet met vrede sterven konden,
 „ maar tot het gemeene hospitaal de toevlugt nemen moes-
 „ ten, om daar den geest te geven. Dikwijls konden wij
 „ onzen godsdienst, zelfs op hooge Feestdagen, zonder
 „ stoornis, wegens de invallende *executanten*, niet verrig-
 „ ten. Vaak werden wij verhinderd, onzen dierbaren
 „ overledenen, de laatste eer, volgens Christelijk gebruik,
 „ te bewijzen.

„ Meer proeven van deze ellende mag ik niet verhalen.
 „ Jonge lieden! wilt gij er meer van weten, vraagt uwe
 „ ouders, die kunnen u vertellen, wat zij beleefd heb-
 „ ben.”

(*) De oorlog is voor de zedelijkheid altoos nadeelig geweest, gelijk wij zulks bij ervaring geleerd hebben. Moge de vrede van onze dagen een erfdeel der laatste nakomelingschap zijn!

vredes op, en Bentheims inwoners ademden, met hunne Duitsehe broeders, weer vrij.

In dat altoos gedenkwaardig jaar, en wel op den laatsten dag van hetzelfde, had er echter nog eene hoogst onaangename gebeurtenis, in het graaffchap Bentheim, plaats.

Den 31 December 1648 wilde een afgedankt regiment ruitery, onder kommando van eenen oversten, die zich graaf WOLBRIG noemde, met geweld de winterkwartieren in het graaffschap nemen. Graaf ERNST WILHELM liet, om dit te beletten, al zijne boeren, onder aanvoering van de regters en voogden, bijeen komen. In het zoogenaamde *Bimolter broek*, tusfchen Noordhoorn en Veldhuizen, stelden zich deze in slagorde. De vijandelijke kavallerie viel op hen aan, en dreef de boeren, van welke verscheidene nedergesabeld werden, op de vlugt. Een boeren tamboer roerde intusfchen, nadat het slagveld reeds verlaten was, zonder ontvangen bevel, den trommel, om de verstrooide manschappen zijner boerschap te verzamelen. Hierdoor werd de overste WOLBRIG in den waan gebragt, dat de vijand, versterking ontvangen hebbende, nog eenmaal zijne kans wagen wilde. Hij liet derhalve, schoon meester van het slagveld zijnde, tot den aftogt blazen, en nam, op Wietmarschen trekkende, zijne winterkwartieren in het Munstersche.

Het graaffschap werd alzoo, door eenen trommel-
 slager, van deze ongenoodigde gasten bevrijd, en voor